

Çağdaş Analitik Epistemolojiye (veya Gettierolojiye) Metodolojik Bir Eleştiri: Popperci Yaklaşım

A Methodological Criticism of Contemporary Analytic Epistemology (or Gettierology): Popperian Approach

ALİ BİLGE ÖZTÜRK

Akdeniz University

Received: 14.09.2021 | Accepted: 28.10.2021

Abstract: The "Gettier problem", which has become a central problem of analytic epistemology, is not only epistemological. Since it is often formulated as a "conceptual analysis problem", it has also turned into a significant metaphilosophical problem. Thus, today, in the context of the Gettier problem, contemporary analytic philosophy is witnessing three crises or issues of debate: one is a crisis within epistemology, the other is the crisis of methodological justification, and the other is the crisis of the identity of analytical philosophy. In this study, two views are defended regarding these debates. First, contrary to widespread assumption, the Gettier problem is not a "conceptual analysis problem". This widespread assumption is a mistake caused by not interpreting the development of analytic philosophy correctly. Secondly, the method that originates the Gettier problem is nothing but the continuation of the ordinary language philosophy approach, which proposes that propositions containing "knows", "knowledge", "belief" and related words be subjected to linguistic analysis. However, just as Karl Popper warned long ago, the main difficulty in applying the ordinary language philosophy approach to epistemological problems is that it leads to a deviation from the main topic of epistemology.

Keywords: Conceptual analysis, metaphilosophy, analytic philosophy, Gettier problem, ordinary language philosophy.

1. Gettier Sorunu, Kavram Analizi ve Üç Kriz

Edmund Gettier'in ünlü "Gerekçelendirilmiş Doğru İnanç Bilgi midir?" (1963) makalesinin, çağdaş epistemolojide en fazla ilgi toplamış yapıt olduğunu ileri sürmek abartı olmaz. Söz konusu makale, (sıkça ifade edildiği gibi) bilgi kavramına, daha doğrusu "Ö öznesi p önermesini bilir" *önermesinin* anlamına dair ileri sürülen ve kısaca "gerekçeli (haklı) doğru inanç" (kısaca GDI) sahibi olmak şeklinde ifade edilebilecek bir analiz çözümünü eleştirmektedir. Gettier bu amaca yönelik olarak makalesinde öncelikle günümüzün epistemolojik yönelimiyle bağdaşan ve kısaca "yanlış inançlar da gerekçelendirilebilir" şeklinde ifade edilebilecek bir tez ile ilk bakışta sezgiye ve sağduyuya uygun görünen ve günümüzde sıklıkla *epistemik kapanış ilkesi* (İng. *the epistemic clousere principle*) olarak anılan başka bir tartışmalı tezi kabul etmemizi teklif etmiştir (1963, s. 121). Ardından düşünce deneyimleri yoluyla (1) gerekçelendirme, (2) doğruluk ve (3) inanma şartlarının hep birlikte sağlandığı halde bilme örneği sayılamayacak iki kurgusal epistemik durum örneği oluşturarak GDI formülünün "Ö öznesi p önermesini bilir" önermesinin doğruluğu için yeterli şartları ifade etmediğini, dolayısıyla bu analizin hatalı olduğunu savunmuştur (1963: 122-123).

Savunduğu görüş açısından sonra derece ikna edici olan bu makale, çağdaş epistemolojiye sıklıkla "Gettier sorunu" olarak anılan bir sorunu miras bıraktı. Bu sorun ise günümüz felsefesinde sıkça kullanılan sözcüklerle ifade edilirse bilgi kavramını, bu kavram için Gettier-tipi karşı örneklere dirençli bir analiz önererek tanımlama sorunuydu.

Makale yayınlandıktan bir süre sonra yazarının bile öngörmediği kadar ilgi topladı. Gettier sorununu çözmeye yönelik olarak Michael Clarkson, Keith Lehrer & Thomas Paxson Jr., Alvin I. Goldman, Fred Dretske vb. gibi filozoflardan gelen ilk ünlü yanıt denemelerini, burada tek tek anmanın uzun bir liste oluşturacağı başka filozofların popülerleşmiş veya popülerleşmemiş denemeleri takip etti. Böylece çağdaş epistemolojide kısaca Gettieroloji olarak adlandırılabilir ve bazıları epistemik içselci karakterde, bazıları ise epistemik dışsalci karakterde büyük bir tartışma literatürü oluştu. Diğer taraftan, günümüzdeki genel uzlaşımardan biri bu kadar büyük bir tartışma literatürüne rağmen Gettier sorunun hala ikna edici bir çözüme kavuşmamış olmasıdır. Yani

bir $\bar{O}$ öznesinin p gibi bir önermeyi bilmesinin ne anlama geldiği henüz açıklığa kavuşmamıştır. Bu nokta, çağdaş analitik epistemolojinin yüzleşmek zorunda kaldığı temel krizlerden ilkidir.

Şimdi, sözü edilen sorun hakkında bu kadar büyük bir literatür oluşmasının, yani Gettier'in makalesinin bu kadar ilgi görmesinin bazı nedenleri bulunuyor. Bunlardan biri makalede gayet sade ve incelikli iki argümanla bazı ciddi sorunlara sahip olduğu gösterilen bilgi tanımının, aslında o dönemde oldukça yaygın olan bir tanım olmasıdır. Öyle ki bu tanım, makalenin hedef aldığı Alfred Jules Ayer ve Roderick Chisholm gibi dönemin ünlü filozofları tarafından da gerçekten paylaşılmaktaydı.

Diğer taraftan, makaleye olan ilginin üzerinde durulması gereken önemli başka bir nedeni daha bulunmaktadır. Çağdaş analitik felsefenin metodolojisi hakkında olan bu nedeni Stephen Hetherington çok isabetli şekilde şöyle ifade eder:

Gettier örneklerinin 1963'teki ilk felsefi betimlemelerinden beri onlara karşılık verme projesi (...) sıklıkla analitik epistemoloji pratiginde merkezi olmuştur. Bu yinelenen merkezilik kısmen epistemologların gerekçelendirmenin doğası (...) hakkında ayrıntılı şekilde düşünme fırsatı bulmalarındandır. Ancak kısmen de bu yinelenen merkeziliğin Gettier örneklerine düzgün bir şekilde karşılık vermenin analitik felsefede uzun süredir merkezi olan paradigmatic bir yöntem örneğinin kullanılmasını gerektirdiği şeklindeki epistemologların sıkça yaptığı bir varsayımı yansıtmaktadır. Bu yöntem ise tanımlayıcı modellerin veya kuramların, bu model veya kuramların açık karşı örneklerini gidermek amacıyla dikkatlice dönüştürülmesi ve düzenlenmesini içerir (Hetherington, 2019).

Hetherington'ın ifadelerin anlamı basitçe şudur: Epistemologlar Gettier sorunu aracılığıyla yalnızca gerekçelendirmenin ve bilginin doğası sorunu hakkında yoğun bir tartışma ortamı oluşturma fırsatı bulmamıştır. Onlar aynı zamanda bu sorunu analitik geleneğe uzun süredir popüler olan bir yöntemi icra etmek için de bir tür deneme tahtası olarak görmüştür. Gettier sorununun bu kadar ilgi çekmesinin önemli başka bir nedeni budur.

Peki, sözü edilen “paradigmatik” yöntem hangi yöntemdir? Yukardaki metinde Hetherington bu yöntemin adına dair bir şey belirtmemiş ve hatta bir ada çağrışım yapmaktan bile kaçınmış gibi görünmektedir. Ancak son zamanlarda yaygınlaşmakta olan bir varsayıma göre sözü edilen “paradigmatik” yöntem kavram analizi (İng. *conceptual analysis*) yöntemidir. Ben bu adlandırmanın doğru bir adlandırma olmadığını düşünüyorum ve gerekçelerimi bu çalışmanın ikinci bölümünde sunacağım. Ancak şimdilik bu yaygın varsayımın ve beraberinde getirdiği tartışmaların ayrıntılarını sunarak devam edeceğim.

Kavram analizi diye adlandırılan yöntem, genellikle bir kavramın (tek başlarına) gerekli ve (hep birlikte) yeterli şartlarını ortaya koyarak kavramı açık kılma yöntemi olarak tanımlanır. Yönteme adını veren dilsel ifade esasta metaforik bir ifade olup, tıpkı bir yapboz bütününün onu oluşturan parçalara ayrıştırılabilmesi gibi, kavramların da “analiz” yoluyla onları oluşturan kavramsal bileşenlerine ayrıştırılabileceğini ima eder. Bu süreç ise kısaca şu tür aşamaları içerir: (1) Analiz edilecek kavrama dair önceki analiz denemelerini eleştirel şekilde sınavarak onların “karşı örneklerini” bulmak. Örneğin analiz edilecek kavram bilgi kavramıysa (a) bilgi örneği sayılabileceği halde bu analiz denemeleri tarafından kapsanmayan örnekleri ve (b) bilgi örneği olmadığı halde bu analiz denemeleri tarafından bilgi örneği kılınan durumları ortaya çıkarmak. (2) Bu karşı örnekleri gidermek amacıyla ele alınan kavrama dair yeni analiz denemeleri ortaya koymak ve onları savunmak.

İşte son zamanlardaki yaygın varsayıma göre Gettier sorununa çözüm üretme yolunda epistemologların çoğunlukla başvurduğu yöntem bu oldu. Dahası bugün epistemolojinin ne olduğuna dair ve hatta epistemoloji ile bilim felsefesi arasındaki ayrımın ne olduğuna dair kavrayışımız bile yavaş yavaş “kavram analizi” diye ifade edilen yöntemle ilişkili hale gelmeye başladı. Bu bağlamda aşağıdaki metinde Otávio Bueno’nun epistemoloji ve bilim felsefesi arasında yapmış olduğu ayrım bir örnek olarak ele incelenebilir:

Epistemologlar ve bilim felsefecileri bilginin tam olarak anlaşılmasıyla ilgilenegelmiştir. Bilgiyi tanımlamak için tek başlarına yeterli ve hep birlikte gerekli şartları tanımlama gayretinin bir sonucu olarak, epistemologların elinde bilgiye temel olarak kavram analizi çerçevesinden

yaklaşılmaktadır. Bilginin Platon'a kadar izi sürülebilecek gerekçeli doğru inanç biçimindeki geleneksel üç parçalı tanımı, (...) Ed Gettier'in (1963) karşı örnekleri tarafından önemli bir darbe almıştır. (...) Bu karşı örneklerle yanıt olarak, (...) farklı şekillerde tanımlar önerilmiştir. (...) Her ne kadar bilginin tam bir kavram analizi, kavramı açık kılmak için yararlı olabilirse de bilim felsefecileri konuya farklı şekilde yaklaşır. Onlar bilgiye bir tanım sunmakla değil; fakat böyle bir bilgi nasıl kurulmuş olursa olsun, bilgiyi üretme ve değerlendirme yollarını sınar. Farklı bilimsel alanlar, ilgili alanda bilgiyi ilerletme amacına ulaşmak için farklı kaynaklar kullanır. Bilim felsefecileri bu teknik ve izleklerin [İng. procedures] bilgiyi güvence altına almak için nasıl kullanıldığını, nasıl çalıştığını, sınırlarının ne olduğunu ve ortaya çıkardığı olasılıkları eleştirel şekilde sınaama eğilimindedir. (...) Bunu yapmak içinse bilgi kavramının bir kavram analizine gereksinim bulunmamaktadır; (...) (2016: 234).

Bueno'nun yukardaki görüşleri günümüzde oluşmaya başlayan epistemoloji algısını çok iyi özetlemektedir. Bu anlayışa göre epistemoloji, sanki bilgi kavramı başta olmak üzere bir takım temel epistemik kavramları kavram analizine tabi tutmakla sınırlı bir alanmış gibi değerlendirmektedir ve burada Gettier sorununun önemli bir rolü bulunmaktadır. Yine bu anlayışa göre bilim felsefesi ise genel olarak epistemik kavramlara dair bir kavram analizine ihtiyaç duymadan tek tek bilimlerdeki metodolojik süreçleri soruşturmak yoluyla epistemolojiden ayrılmaktadır.

Peki, bu ayrımın doğru bir ayrım olduğunu söyleyebilir miyiz? Aslında Bueno'nun yukardaki görüşlerinin ilk bakışta epistemolojide “kavram analizi” olarak ifade edilen yöntemin rolüne dair bir abartı içerdiği düşünülebilir. Çünkü gerçekte epistemolojiyle uğraşan bir kişiyi bilimde yürürlükte olan “teknik ve izlekleri” soruşturmadan alıkoyacak, böylece yöntemlerini “kavram analizi” denilen yöntemle sınırlandırmaya zorlayacak hiçbir şey yoktur. Ancak Gettier sorunu aracılığıyla epistemolojide “kavram analizi” şeklinde ifade edilen yöntemle başvuru yoğunluğu göz önünde bulundurulduğunda ve buna ek olarak “epistemoloji” etiketiyle ortaya koyulan çağdaş soruşturmalarda bilimdeki “teknik ve izleklere” dair analizler bulmanın artık çok zorlaşmış olması

nedeniyle söz konusu yöntemin Bueno'nun makalesinde öne sürüldüğü gibi epistemolojinin neredeyse tanımlayıcı bir unsuruymuş gibi görünmeye başlaması elbette anlaşılabilir.

Diğer taraftan üzerinde durulması gereken önemli bir nokta bulunuyor. Çağdaş analitik epistemolojide “kavram analizi” denilen yöntem başvuru her ne kadar yoğun olsa da bu yöntem metafelsefede aslında oldukça tartışmalı bir statüdedir. Çünkü söz konusu yöntemin büyük ölçüde *düşünce deneylerine* ve *sezgilere* başvurmayı gerektirdiği şeklinde bir takım eleştiriler bulunmaktadır. Ancak felsefi sorunları çözmek amacıyla sezgilere başvurmak günümüzde tartışmalı bir konumdur. Dolayısıyla “kavram analizi” denilen yöntemin de sezgilere başvurmayı gerektirdiği için metodolojik olarak tartışmalı bir konuma denk düştüğünü öne süren bazı görüşler bulunmaktadır. Şimdi bu eleştirileri çeşitli boyutlarıyla inceleyelim.

Öncelikle çağdaş felsefede Hilary Putnam'ın ikiz dünyalar düşünce deneyi, J. R. Searle'ün “Çin odası” düşünce deneyi, Saul Kripke'nin *a priori* olumsal ve *a posteriori* zorunlu yargıların varlığına dair argümanları ve bunun gibi pek çok ünlü örneğe ek olarak zihin felsefesinde, etikte ve metafizikteki pek çok tartışma konusunda düşünce deneylerine başvurulmaktadır. Ancak kullanımı bu kadar yaygın olmasına rağmen sezginin nasıl iş gördüğü, öne sürülen çeşitli felsefi iddialara nasıl gerekçe sağladığı, bu süreçte gerekçelendirici mekanizmaların nasıl işlediği konusunda hiçbir tatmin edici açıklama bulunmamaktadır. Bu açıklama boşluğuna işaret ederek örneğin Timothy Williamson çağdaş metafelsefede artmakta olan yaygın bir kanaati şöyle aktarmıştır:

Çağdaş analitik felsefenin kendini-anlamasında “sezgi” büyük bir rol oynamaktadır. Buna rağmen sezginin nasıl çalıştığına dair uzlaşılmış veya hatta yaygın bir açıklama bile yoktur; bizim P sezgisine sahip olmamız ile P'nin doğru olması arasındaki ilişki için umut edilen kabul görmüş bir açıklama bulunmamaktadır. Analitik felsefe titizliğiyle gurur duyduğu için, temellerindeki bu boş alan *metodolojik bir skandal* gibi görünmektedir. Sezgiler, felsefe alanı üzerinde neden herhangi bir hükme sahip olmalı? (2007: 215; italik vurgu bana aittir)

Benzer bir görüşü Michael DePaul ve William Ramsey şu şekilde paylaşmıştır:

Batı analitik felsefesinin, pek çok bakımdan, *sezgisel analizin statüsüne dair ciddi bir baskı ve kaygının yer aldığı bir kriz* geçirdiğini söylemenin abartılı olmadığını düşünüyoruz. Filozofların, araştırmalarında sezginin oynadığı önemli role dair açık ve güçlü bir gerekçelendirme sağlaması gerekliliği giderek daha belirgin hale gelmektedir (1998: x; italik vurgu bana aittir)

Şimdi, çağdaş felsefede sezgi ve sezgiye dayanan yöntemler kullanmanın tartışmalı statüsüne işaret eden yukardaki gibi örnekler daha da çoğaltılabilir. Ancak bütün bu örneklerin işaret ettiği sorun gayet açıktır: Gettier sorunu da dahil olmak üzere çağdaş analitik felsefede her ne kadar kendisine sıkça başvurulsa da sezginin ve “kavram analizi” gibi sezgiye dayanan yöntemlerin nasıl iş gördüğü ve kuramsal haklılığı nasıl sağladığı konusunda doyurucu bir açıklama eksikliği bulunduğu öne sürülmektedir. Dahası iyi bilindiği üzere çağımızın ruhu her türlü soruşturmayı bilimsel temelde empirik yöntemlere dayanarak yapmayı teklif etmekte ve masa başı yöntemlerin (İng. *armchair methodology*) kullanımı gün geçtikte daha fazla kınanmaktadır. Bu bakımdan günümüz felsefesinde ve özellikle epistemolojide, “kavram analizi” yöntemi gibi düşünce deneylerine ve sezgilere dayandığı için *a priori* ve masa başı nitelikli bir soruşturmayı çağrıştıran yöntemlerin kullanımı, sorunu daha da derinleştirmektedir. Bu nedenle epistemolojide yola sezgi kullanımına dayanan bir yöntemle devam edilecekse DePaul ve Ramsey’nin de ifade ettiği gibi bu yönetime dair kabul edilebilir bir gerekçelendirme sunulmalıdır. İşte sözü edilen bu “gerekçelendirme gerekliliği” ya da Williamson’ın ifadesiyle “metodolojik skandal”, çağdaş analitik epistemolojinin yüzleşmek zorunda kaldığı ikinci bir temel krizdir.

Dahası, ikinci krizle, yani metodolojik temellendirme kriziyle bağlantılı olarak analitik felsefenin kimliğini/karakterini tartışmaya açan üçüncü bir kriz daha ortaya çıkmaktadır. Bu kriz basitçe “kavram analizi” olarak anılan ve Gettier sorununun da etkisiyle çağdaş epistemolojinin neredeyse tanımlayıcı bir unsuru haline gelen bu yöntemin “analitik” felsefenin kimliğiyle ne kadar bağdaştığı ile ilgilidir. Şimdi bu noktayı çeşitli boyutlarıyla açık kılalım.

Öncelikle analitik geleneğe ilham vermiş filozoflar ile geleneği oluşturan ilk nesil filozofların ortak metafelsefi tutumlarından biri,

doğa bilimlerinden bağımsız ve ondan üstün bir bilgi veya haklılık türünün varlığının reddedilmesidir. Örneğin Wittgensten'in *Tractatus*'ta geleneksel felsefi sorun ve tezleri, dilin mantığının anlaşılmaması sonucu ortaya çıkan sözde sorunlar ve tezler olarak ilan edip reddetmesi (tez: 4.003) ve doğruluğa dair hükmün felsefe içinde değil ancak bilim içinde verilebileceği, dolayısıyla felsefenin bilimin önermelerini aşmak gibi bir görevinin olmadığı iddiaları (tez: 4.11-4.112 ve 6.53) bu yaklaşıma bir örnektir. Yine, çeşitli yapıtlarında geleneksel felsefi sorun ve tezlerle ilgili Wittgenstein'la aynı görüşleri savunan Rudolf Carnap, geçmiş epistemolojinin büyük bir bölümünü sözde sorunlarla dolu metafizik bir alan olarak ilan etmiş (1935: 18-22; 2001[1934]: 280) ve kendinden sonraki epistemoloji için bilimin önermelerini açık kılmak veya kendi terminolojisiyle "bilimin mantığı" olmak diye ifade edilebilecek çok ayrıntılı bir proje teklif etmişti. Ancak Carnap bu projeyi bilim üstü veya ötesi bir soruşturma olarak sunmamıştı (çünkü gelecekteki felsefeye verdiği bu görevi bir bilim insanı da rahatça yapabilir) ve ona göre bu alanda çalışacak insanlar "bilimin tepesinde oturan bir felsefe" biçiminde ifade edilebilecek "gururlu iddialardan" vazgeçmeliydi (2001[1934]: 332). Bunlara çok yakın bir zihniyeti paylaşan Alfred Jules Ayer, ünlü *Dil, Doğruluk ve Mantık* adlı yapıtına bilimin felsefeye yanıtlanacak bir soru bırakıp bırakmadığını sorgulayarak ve "felsefenin bilim dünyasını aşan bir gerçekliğin bilgisini" sunduğu şeklindeki "metafizik" tezi eleştirerek başlamıştı (1952 [1946]: 33). Bütün bu filozoflardan önce, analitik geleceğe ilham vermiş bir filozof olarak Bertrand Russell açıkça şunu ileri sürmüştü:

Felsefi bilgi (...) özünde bilimsel bilgiden farklı değildir; *felsefeye açık olup da bilime kapalı olan hiçbir özel bilgelik kaynağı yoktur* ve felsefeyle elde edilen sonuçlar bilimle elde edilenlerden kökten farklı değildir" (2001[1912]: 87; italik vurgu bana aittir)

Böylece özetle analitik felsefe geleneği en erken döneminden beri kendini bilimle uyumlu, yani bilime rakip olmayan bir konumda görmüştür. En azından bu söylemi sürdürmüştür. Felsefenin bilime rakip olmadığını iddia etmek ise felsefenin bilimin empirik yöntemlerinin tedarik edemeyeceği türden bilgiler sunan bir yönteminin olmadığını kabul etmeyi gerektirir.

Diğer taraftan, sıkça düşünüldüğü gibi, Gettier sorunu etrafında oluşan literatürü de içerecek şekilde çağdaş analitik epistemolojinin merkezinde “kavram analizi” diye bir yöntem bulunuyorsa ve bu yöntem sezgi kullanımına dayanıyorsa o zaman kavram analizinin analitik felsefenin kimliği ve geleneksel söylemleriyle ne kadar bağdaştığı şeklinde bir sorun ortaya çıkar. Çünkü “sezgi” terimi, bir *keşif* aracı değil de bir *gerekleştirme* aracı olarak düşünüldüğünde, bilimin empirik yöntemlerinden bağımsız, hatta bu yöntemlere rakip *a priori* bir bilgelik kaynağını çağrıştırır (paradigmatik bir örnek için: Bealer, 2000: 22). Böyle bir çağrışım ise analitik felsefenin geleneksel söylemini özetleyen Russell’ın görüşüyle, yani felsefeye açık fakat bilime kapalı özel bir bilgelik kaynağının olmadığı iddiasıyla bağdaşmaz. Hatta bu bağdaşmazlık nedeniyle günümüzde sadece analitik epistemoloji değil, bir bütün olarak analitik felsefe yoğun eleştiriler almaktadır (Bu çerçevede Türkiye’den güzel bir örnek için Tümkaya 2021 görülebilir).

O halde analitik epistemolojinin merkezinde olduğu düşünülen kavram analizinin ve sezgi kullanımının, bu geleneğin bilimle tutarlılık ve süreklilik söylemleriyle bağdaşan bir açıklamasını yapmak şeklinde bir sorun ortaya çıkmaktadır. Bu yönde iyi bir girişim ise deneyimci bir filozof olan Michael Devitt tarafından yakın sayılabilecek bir zamanda yapılmıştır. Devitt’e göre Gettier sorunu etrafında oluşan çağdaş literatürü de içerecek şekilde çağdaş epistemolojik tartışmaların “kavram analizi” denilen yönetime dayandığı ve bu yöntemin de *a priori* sezgilere dayandığı şeklindeki kökleşmiş ve yaygın görüş aslında hatalıdır. Ona göre aslında epistemologların yaptığı şey ömür boyunca “bilgi kavramını” değil, bir “tür” olarak bilgi örneklerini gözlemlemektir. Onlar hem gerçek yaşamda, hem de gerçek yaşamla aynı empirik karakterdeki “düşünce deneyleri” yoluyla sürekli olarak çeşitli “epistemik durumların betimlemeleriyle” yüzleşir ve bunların birer “bilgi türü” olup olmadığını sorgular. Bu sorgulama yaşam boyu deneyimden gelen sezgilere dayandığı için, yaygın kanının aksine *a priori* karakterli değil, empirik karakterlidir. Sonuç olarak Devitt, Gettier sorunu etrafında oluşan literatürün yaygın kanaatin aksine *a priori* sezgilere dayanan bir “kavram analizi” soruşturması olarak değil, *empirik sezgilere* dayanan bir “tür soruşturması” olarak değerlendirilmesi gerektiğini öne sürer (2011: 14-16).

Şimdi, dikkat edilirse Devitt'in bu görüşlerini kabul etmenin bazı olumlu tarafları bulunuyor. Öncelikle onun görüşleri kabul edildiğinde, çağdaş analitik epistemolojiye ve Gettieroloji literatürüne yöneltilen *a priori*/masa başı metodolojiye dayanma eleştirisi tabanını kısmen kaybeder. Gerek Gettier'in özgün makalesi ve Gettier sorununa yönelik yanıt denemeleri epistemologların yaşam boyu deneyimlerine dayanan empirik temelli bir soruşturma haline dönüşür. Ayrıca sezginin neden iş gördüğüne dair kısmi de olsa bir açıklama sağlanmış olur. Son olarak bilimin empirik yöntemlerine rakip bir metodolojinin varsayılması tehlikesi de bertaraf edilmiş olur. Diğer taraftan şuna dikkat etmek gerekiyor ki Devitt'in görüşleri analitik felsefe açısından bir takım başka sıkıntıları da beraberinde getirir. Bilindiği üzere "analitik" felsefe geleceği felsefi analize verdiği önem üzerinden tanımlanır. Felsefi analizin nasıl anlaşılması gerektiği konusunda ise gelenek içinde çok çeşitli yaklaşımlar geliştirilmiştir. Okuyucu bu yaklaşımlara dair (Beaney 2008)'de çok güzel bir incelemeye ulaşabilir. Devitt'in görüşleri ise çağdaş epistemolojik tartışmaların bir çeşit "tür soruşturması" olduğu fikrinden yola çıkar; fakat bu tür soruşturmasının hangi anlamda bir "analiz" sayılabileceği belirsizdir.

Böylece bütün bu tartışmalar bir arada değerlendirildiğinde şu tür sorular önemini korumaya devam ediyor: "Analitik" olma iddiasındaki bir epistemolojinin kimliği/karakteri nasıl betimlenebilir? "Analitik" felsefe epistemolojik sorunlarla nasıl bir kimlik ve bu kimliğe uygun bir metodoloji ile yüzleşmelidir? İşte analitik felsefenin kimliğini tartışmaya açan bu sorun, Gettier sorunu bağlamında analitik felsefeye miras kalan üçüncü bir kriz olarak kendini göstermektedir ve günümüzde bir metafelsefi konu olarak sıkça tartışılmaktadır.

Sonuç olarak Gettier sorunu bağlamında analitik epistemolojinin yüzleştiği tek sorun bilginin tanımı sorunu etrafında gelişen bir epistemoloji içi kriz değildir. Çağdaş tartışmalar incelendiğinde analitik epistemoloji, bu sorun bağlamında, biri metodolojik temellendirme krizi diğeri ise kimlik krizi olarak özetlenebilecek iki farklı metafelsefi krizle de karşı karşıyadır. En azından Gettier sorununun metafelsefi tartışmalara yansımaları incelendiğinde böyle bir tablo ortaya çıkmaktadır.

2. Bu Krizlerin Kökenindeki Şey Zannedildiği Gibi Kavram Analizi mi?

Devam etmeden önce bu tablodaki önemli bir ayrıntıya işaret etmek gerekiyor. Dikkat edilirse yukarda incelenen metafelsefi krizler “kavram analizi” ifadesi etrafında düğümlenmiş durumda. Bunun nedeni günümüzde pek çok düşünürün Gettier sorununu “bilgi kavramının analizi” (İng. *conceptual analysis of knowledge*) sorunu olarak formüle etmesidir. Bu formülasyon gün geçtikçe artan bir hızda yaygınlaşmakta; düşünürlerden düşünürlere, önceki akademik nesillerden sonraki akademik nesillere, pedagojik yapıtlardan da epistemoloji öğrencilerine doğru aktarılmaktadır. Böyle olunca da bir önceki bölümde görüldüğü gibi çağdaş metafelsefi tartışmalar da bu varsayım üzerine kurgulanmaktadır. Bu şartlar altında eğer kavram analizi diye anılan yöntem (ve bununla bağlantılı olarak düşünce deneylerine ve sezgilere başvuru) için bir gerekçelendirme sunulabilirse bu metafelsefi tartışmaların da bir çözüme kavuşturulabileceği ilk bakışta düşünülebilir.

Diğer taraftan aşağıda savunacağım bakış açısına göre böyle bir sonuca varmak fevkalade hatalı olur. Kavram analizine felsefi bir gerekçelendirme sunmak Gettier sorununa da analitik epistemolojiye de hiçbir metodolojik katkı sağlamaz. Çünkü her şeyden önce (ilgili literatürü de içerecek şekilde) Gettier sorunu, yaygın kanaatin aksine “bilgi kavramının analizi” sorunu değildir. Bu formülasyon hem kuramsal hem de tarihsel bir yanılgıdır. Gettier sorunu gerçekte bir kavram analizi sorunu olmadığı için bu sorun etrafında geliştirilmiş metafelsefi tartışmalar da büyük ölçüde yanlış bir varsayımı konu etmektedir. Şimdi, aşağıda bu noktayı hem kuramsal olarak hem de tarihsel veriler yardımıyla açık kılmaya çalışacağım.

İlk olarak şuna işaret etmek gerekiyor ki “kavram analizi” ifadesi her soruşturmaya alelade şekilde atfedilebilecek bir ifade değildir. Bir soruşturmanın kavram analizi sayılabilmesi için, o soruşturmada bazı varsayımların önceden kabul edilmesi gerekir. Örneğin Gettier sorununun “bilgi kavramının analizi” sorunu olarak değerlendirilebilmesi için öncelikle bu sorunun konu ettiği şeyin bilgi “kavramı” olduğunu (ki kavramlar, sözcüklerden veya terimlerden farklı olarak dilbilimsel değil psikolojik entitelerdir) ve *bilginin* de “analiz edilebilir” bir “kavram” oldu-

ğunu kabul etmek gerekir. Sonuç olarak “kavram analizi” diye bir yöntemden bahsedebilmek için öncelikle *analiz edilebilir kavramlar* diye bir kategorinin varlığını kabul etmek gerekir.

Buna benzer kategorilerin varlığı, analitik felsefe geleneği daha doğmadan önce bazı önemli filozoflarca kabul edilmekteydi. Örneğin John Locke ve David Hume gibi filozoflar, kabaca, (1) bazı ideaların bir takım zihinsel operasyonlar sonucu başka idealarından türetildiğini veya oluşturulduğunu; (2) bu yolla bir idea türetildiğinde ise türetilen ideanın türeten ideaları açık veya *örtük* olarak içerdiğini ve (3) “analiz” yardımıyla içerdiği idealara ayrıştırılabileceğini düşünmekteydi. Sözü edilen filozoflarda görülen basit idealar-bileşik idealar ayrımı böyle bir fikrin yansımasıdır. Bir örnek olarak David Hume’a göre, nasıl *altın* ve *dağ* idealarından *altın dağ* gibi bir idea türetilbiliyorsa *Tanrı* ideası da türetilmiş, bileşik bir ideadır. Ancak *Tanrı* ideası, *altın dağ* ideasından farklı olarak içerdiği ideaları açıkça değil, *örtük/gizli* şekilde içerir. Bunu görebilmek için *Tanrı* ideasını “analiz” edip onu oluşturan parçalara ayrıştırmak gerekir. Hume’un iddiasına göre böyle bir analiz sonucunda *Tanrı* ideasının *örtük/gizli* şekilde *bilgelik* ve *iyilik* gibi ideaları içerdiği görülebilir (1976: 14-15).

Birtakım kavramların bazı başka kavramları *örtük/gizli* şekilde kavramsal olarak içerdiği ve analiz yoluyla bu içerdiği kavramlara ayrıştırılabileceği fikri Immanuel Kant’ın (ki kendisi “kavram analizi” ifadesinin ünlenmesini sağlayan filozofların başında gelir) epistemolojisinde de önemli bir yer tutar. Onun özellikle *analitik yargılar* tanımı tam da böyle bir fikir üzerine kurulur. Kant, analitik yargıları özne kavramın yüklem kavramı *örtük* şekilde içerdiği yargılar olarak tanımlar. Dolayısıyla bir yargıda özne olan kavram, kavram analizine tabi tutulduğunda, yüklem olan kavramın öznede *örtük* bir bileşen olarak içerildiği görülürse (örneğin *cisim* kavramının analiz edildiğinde yer kaplamayı içermesi gibi) bu yargı analitik bir yargı haline gelir. Kant’a göre analitik yargıların işlevi özne olan kavramda *örtük/gizli* şekilde hangi kavramların içerildiğini ortaya çıkararak bu kavram hakkında genişletici olmasa da *açıkläyıcı* bir rol oynamaktır.

Sonuç olarak, özgün haliyle “kavram analizi” yöntemi, bileşik/karmaşık yapıda olduğu ve dolayısıyla analiz edilebilir olduğu varsayılan bir

kavramı, analiz yoluyla içerdiği kavramsal bileşenlerine ayırmaya yönelik bir sözde veya yarı psikolojik soruşturma yöntemidir. Böyle bir soruşturmada yanıtlanmaya çalışılan sorular ise “zihnimizde bir x kavramını düşündüğümüzde o kavramla bağlantılı olarak başka hangi kavramları düşünüyoruz?” sorusu veya Kant’ın “çelişkiyle çıkarma” dediği “bir x kavramını bir y kavramıyla bağlantısız düşünebilir miyiz?” (örneğin “yer kaplamayan bir cisim düşünebilir miyiz?” vb.) gibi sorulardır.

Böylece bir soruşturmayı “kavram analizi” olarak değerlendirebilmek için Kant’ın *analitik yargı* tanımına benzer bir yargı türünün varlığını kabul etmek gerekir. Bunun için de bazı kavramların “analiz edilebilir” olduğu, çünkü bu kavramların bir takım başka kavramları bileşen olarak, örtük/gizli şekilde içerdiği şeklinde çok eski bir varsayımı kabul etmek gerekir. Gerek Edmund Gettier’in, gerek Gettier sorununa çözüm üretmeye çalışan filozofların bilginin doğasını soruştururken böyle bir varsayımı ne kadar kabul ettiği tartışmaya açık bir konu. Ancak şimdilik şuna işaret etmek gerekiyor ki böyle bir varsayım, analitik felsefenin en başından beri, hatta daha öncesinde bile, “metaforik” bulunmuş ve pek sempatiyle karşılanmamıştır. Örneğin analitik felsefenin kurucularından kabul edilen Gottlob Frege, Kant’ın analitik yargı tanımını değerlendirirken, böyle bir kavram analizinin mümkün olabilmesi için ele alınan kavramın “vasıfların birbirine eklenmesi yoluyla” oluşması gerektiğini ve bunun da bütün kavram oluşturma yolları arasında en verimsiz olanı olduğunu ileri sürmüştü (2007: 181) ve kavramlar ile yargıların içeriğine dayanmayan yeni bir analitiklik tanımı önermişti (2007: 89). Frege’den önce Bernard Bolzano bir kavramın örtük/gizli şekilde bazı başka kavramları bileşen olarak içerdiği fikrini “metaforik” bulmuştu ve bu temelde yine kavramların veya yargıların içeriklerine dayanmayan yeni bir analitiklik tanımı önermişti (bu konuda güzel bir inceleme için: Lapointe, 2011: 59-71). Bolzano’nun metaforiklik eleştirisi, sonraları W. V. O. Quine tarafından ünlü “Deneyimciliğin İki Dogması” makalesinde olduğu gibi tekrarlanmıştı (1951: 21). Sonuç olarak kavram analizi yöntemi, kavramların doğası hakkında aslında analitik felsefenin en başından beri sempatiyle karşılanmamış bir takım varsayımlara dayanan bir yöntemdir.

İkinci olarak analitik felsefenin doğuşunu karakterize eden önemli

dönüşümlerden biri, felsefi soruşturmalarda odak noktasının zihnimizdeki kavramlardan dile ve dilin yapısına doğru yönelmesidir. İyi bilindiği üzere bu yöneliş sıklıkla *dile dönüş* (İng. *linguistic turn*) olarak ifade edilmektedir. Söz konusu dönüşümün nedenlerini sorgulamak bu çalışmanın konusunu aşsa da yine de dönüşümün sonuçları açıktır. O dönemin yakın bir tanığı olan Karl Popper'ın da belirttiği gibi:

[Erken analitik felsefede] Dilbilimsel analiz yöntemini yüceltmenin ana nedeni, diğer taraftan şöyle olmuş gibi görünüyor. Locke, Berkeley ve Hume'un sözde 'yeni idea yolları'nın, yani idealarımızın ve onların duyularımızdaki kökenini analiz etme biçimindeki psikolojik veya daha ziyade sözde-psikolojik yöntemin daha 'nesnel' ve daha az kalıtsal [İng. *genetic*] bir yöntemle değiştirilmesi gerektiği düşünüldü. 'İdealar' veya 'kavrayışlar' veya 'kavramlar' yerine sözcükleri ve onların anlamları ve kullanımlarını analiz etmemiz gerektiği, düşünceler veya inançlar veya yargılar yerine önermeler, ifadeler ve cümleleri analiz etmemiz gerektiği düşünüldü (2002 [1959]: xxi).

Bu dönüşümün epistemolojik soruşturmalarda da önemli sonuçları olmuştur. Bu sonuçlardan biri, Quine tarafından da çok güzel ifade edildiği gibi “epistemolojide idealar yerine mümkün her yerde dilsel ifadeleri tartışma politikasının benimsenmesidir” (1981: 67). Gettier sorununa gelince, iyi bilindiği üzere bu sorun analitik felsefe geleneği içinde doğmuş ve tanınmış bir sorundur ve bu sorunun “bilgi kavramını” konu ettiğini veya “kavram analizi” yöntemini icra ettiğini varsaymak, analitik felsefenin en başından beri terk etmeye çalıştığı bir bakış açısını yine bu gelenek içinde doğmuş bir soruna atfetmek anlamına gelir. Bu hatanın ise kuramsal veya tarihsel olarak açıklanabilecek bir tarafı yoktur.

Üçüncü olarak, özgün haliyle “kavram analizi” denilen yöntem, kabaca şöyle ifade edilebilecek çok klasik bir dil felsefesi ve anlam kuramına dayanır: “Bir dilde yalıtılmış olarak bir anlama sahip olan en küçük birim sözcükler veya terimlerdir ve bir terimin anlamı, onun zihnimizdeki ideası veya kavramıdır”. Bu anlam kuramı şu sıralar bazen *ideacı* (İng. *ideational*) anlam kuramı (Lycan, 2000: 78), bazen de felsefe tarihinde ilk sistematik sunumu John Locke tarafından yapıldığı için *Lockecü* (İng. *Lockean*) anlam kuramı (Morris, 2007: 5) olarak adlandırılır. Bu kuramının sonuçlarından biri, bir kavramın, daha doğrusu kavramın

dilde ifadesi olan sözcüğün veya terimin (örneğin “Tanrı”, “cisim” ve hatta “bilgi” vb.) içinde kullanıldığı herhangi bir cümleden yalıtılmış olarak bir anlama sahip olabileceği varsayımıdır. Kavram analizi ile açığa çıkarılıp netleştirilen şey de aslında tam olarak bu anlamdır.

Ancak belirtmek gerekiyor ki 20. yüzyılın başından itibaren bu anlam kuramı da analitik gelenekte süratle terk edilmiştir. Özellikle erken dönem analitik felsefede, bir dilde tek başına, yani yalıtılmış olarak bir anlama sahip olan en küçük birim sözcükler veya terimler değil, bir bütün olarak cümleler veya önermeler olarak kabul edilmeye başlandı. Bu dönemde sözcükler veya terimler ise çoğunlukla onları içeren cümlelere yaptıkları katkı üzerinden *bağlamsal* olarak anlam kazanan veya (örneğin mantıksal pozitivistlerde sıkça karşımıza çıktığı gibi) bir önermeler sistemi içinde *örtük tanımlama* (İng. *implicit definition*) yoluyla anlam kazanan bir dilbilimsel birim olarak anlaşılmaktaydı.

Bu dönüşümün de önemli sonuçları olmuştur. Bunlardan en önemlisi, analitik gelenekten filozofların sözcükler yerine özellikle cümlelerin anlamlarını semantik, sentaktik ve pragmatik açıdan incelemeyi tercih etmesidir. Quine’in da önceden tespit ettiği gibi:

Dikkatin terimden cümleye doğru kaymasının sonucu olarak yirminci yüzyılda epistemoloji temelde kavramların değil fakat doğruların ve inançların bir eleştirisi haline geldi. Viyana Çevresi’ne egemen olan doğrulamacı anlam kuramı sözcüklerden ziyade cümlelerin anlamı ve anlamlılığıyla ilgiliydi. İngiliz gündelik dil filozofları, hocaları Wittgenstein’in hem önceki hem de sonraki çalışmaları tarafından belirlenen örneğe uygun olarak, analizlerini sözcüklere değil cümlelere yönlendirmişlerdir (Quine, 1981: 70).

Bütün bunların sonucu olarak analitik geleneğin erken dönemlerinden beri felsefi sorunlarla başa çıkmak için benimsenen yöntem *kavramları* analiz etmek değil, *cümleleri* ve *önermeleri* analiz etmek haline dönüşmüştü.

İşte bu tarihsel gerçeklik Gettier sorununun oluşumunda da etkili olmuştur. Gettier’in (1963) makalesi bir kavram analizi makalesi değildir. Kavram analizi, yukarda da kuramsal ve tarihsel olarak açık kılındığı gibi, analitik felsefenin erken dönemlerinden beri terkedilmiş belirli bir

dil felsefesine ve anlam kuramına ve insan zihnindeki kavramların doğasına dair bazı çok eski varsayımlara dayanan ve yine kendine özgü bazı sorularla icra edilen eski bir *yarı veya sözde psikolojik* soruşturma yöntemidir. Gettier'in (1963)'te yaptığı şey ise Hume'un *Tanrı* ideası üzerine veya Kant'ın *cisim* kavramı üzerine yaptığı soruşturmalara benzer şekilde zihnimizdeki bilgi kavramının örtük olarak hangi kavramsal bileşenleri içerdiğini ortaya çıkarmaya yönelik bir yarı veya sözde psikolojik soruşturma değildir. Şu nokta ne yazık ki sıklıkla gözden kaçırılmaktadır ancak Gettier'in (1963) makalesi, bilgi *kavramına* dair değil, analitik epistemolojinin yukarda açıklanan gelişimiyle tutarlı şekilde “Ö, p’yi (p önermesini) bilir” (İng. “S knows that p”) *önermesinin* anlamına dair bir soruşturma olması iddiasıyla kaleme alınmıştır. Peki, bu ne demektir?

Bu formülasyon, Gettier'in analitik felsefenin *gündelik dil felsefesi* yaklaşımından aldığı bir mirastır. İyi bilindiği üzere bu yaklaşım, felsefenin geleneksel sorunlarını çözmek için gündelik dilin, daha özelden *gündelik önermelerin analizi* yöntemini benimsemişti. Söz konusu yaklaşım, bu bakış açısını epistemolojinin temel konularına dair soruşturmalara da uygulamıştı. Bunun sonucunda bu ekolle bağlantısı olan filozoflar arasında, gündelik yaşamdaki herhangi bir kişinin, yine gündelik yaşamdaki herhangi bir olgu hakkında “ben biliyorum”, “ben inanıyorum”, “ben eminim”, “ben görüyorum”, “ben algılıyorum” gibi önermeler kurduğunda, bu önermelerin ne anlama veya anlamlara geldiğini açık kılmaya dair bir *dilbilimsel* tartışma zaten sürmekteydi.

Örneğin gündelik dil felsefesi ekolüne öncülük eden başlıca filozoflardan biri Wittgenstein'dır. Wittgenstein'ın ünlü tezlerinden biri bütün felsefenin “dil eleştirisi” olduğudur (2008: tez 4.0031). Bu görüşünü savunduğu *Tractatus* yapıtında yaptığı ünlü ayrımlardan biri, dünya hakkında empirik olarak sınanabilecek bir resim, bir tasarım, bir düşünce sunan anlamlı/gerçek önermeler ile dünya hakkında bir resim sunmayan yinelemeler ayrımıydı. Bu ayrımla ilgili olarak Wittgenstein, yapıtta, içeriği yineleme örneği olan, dolayısıyla dünya hakkında empirik olarak sınanabilecek bir tasarım ortaya koymayan bir ifadeye olan inancın bilgi sayılamayacağını şöyle öne sürmüştü: “‘A, p'nin öyle olduğunu biliyor’ tümcesi, p bir yinelemeyse, anlamsızdır” (2008, tez: 5.1364).

Okuyucunun da dikkat edebileceği gibi bu tezde Gettier'in makalesinde anlamı soruşturulan "Ö, p'yi bilir" formülasyonunun erken bir örneğini buluruz.

Wittgenstein'in konuya dilbilimsel yaklaşım tarzı, ikinci dönemde de, yani dili gittiği tatilden döndürmeyi amaçladığı *Felsefi Soruşturmalar* (2009[1953]) yapıtında da görülebilir. Wittgenstein bu yapıtın pek çok yerinde "ben biliyorum" önermesinin ve bu önermeyi bir bileşen olarak içeren daha karmaşık önermelerin analizini yapar. Yine aynı yaklaşım tarzı onun *Kesinlik Üzerine* (1969) adlı yapıtında da olduğu gibi devam etmiştir ve Wittgenstein bu yapıttaki en az iki yüz cümlesinde "ben biliyorum" önermesini ve bu önermeyi içeren başka önermeleri dilbilimsel çerçeveden soruşturma çabasına girmiştir.

Bu çerçevede üzerinde durulması gereken bir başka önemli isim, Wittgenstein'dan çok etkilenmiş bir gündelik dil filozofu olarak John Langshaw Austin'tir. 1946 yılında İngiltere'de analitik felsefenin iki rakip ekolü olan Cambridge ve Oxford ekolleri *Aristotelian Society* ve *The Mind Association* tarafından ortak düzenlenen bir sempozyumda bir araya getirilmişti. Bu sempozyuma konuşmacı olarak katılanlar arasında J. L. Austin de bulunmaktaydı ve sempozyumun "diğer zihinler" sorununun konu edildiği bir oturumda konuşma yapmıştı. Bu konuşması onun mesleki kariyerinde önemli bir basamaktır. Çünkü bu konuşma (Milkov, 2003: 7)'de de belirtildiği gibi Austin'in ünlü *edimsöz* gücü (İng. *illocutionary force*) fikrini adını vermeden ilk defa tanıttığı konuşmadır. Austin'in buradaki konuşma metni (Austin 1946) incelendiğinde görülecektir ki metnin pek çok yerinde Austin gündelik yaşamda "ben biliyorum" ifadesini kullanan bir kişinin aslında neyi ifade etmeye çalıştığını, böyle bir ifadenin gündelik dilde hangi anlamlara gelebileceğini ve bu ifadenin "ben inanıyorum", "ben eminim", "ben kesinlikle eminim" gibi ifadelerden farklarının ne olduğunu tartışarak bilginin tanımı sorununun gündelik dil analizi çerçevesinden dilbilimsel olarak ele almıştı. Austin'in bu konuşmasındaki ilginç ayrıntılardan biri, "ben biliyorum" ifadesinin betimleyici değil, *icra edici* (İng. *performative*) bir ifade olduğunu ileri sürmesidir. Açıklamak gerekirse Austin'e göre "ben S'nin P olduğundan eminim" demek ile "ben S'nin P olduğunu biliyorum" de-

mek arasında bilişsel durum açısından hiçbir fark yoktur. Her iki ifade de aslında dinleyiciye emin olduğumuzu gösteririz. Ancak iki ifade arasında yine de toplumsal bir eylem farkı vardır: Birinci yerine ikinci ifadeyi kullandığımızda bir tür toplumsal eylem icra ederek söz vermiş oluruz; yani bunu söyleyecek bir yetkinlikte veya otoritede olduğumuzu ifade ederiz (Austin 1946: 171).

Aynı sempozyumun aynı oturumunda Austin'den sonra sözü alan kişi Alfred Jules Ayer'di. Ayer, gündelik dil felsefesine atfedilen “anlam kullanımı” parolasını kabul etmediğinden dolayı bir gündelik dil filozofu olarak gösterilmez. Ancak felsefenin sorunlarının çoğunlukla gündelik dilin analizi ile çözülebilecek sorular olduğu görüşünde bu yaklaşımla uzlaşmaktadır. Ek olarak Ayer, kendinden önceki konuşmacı olan Austin'in öne sürdüğü görüşlerden etkilenmiş olmalıdır. Çünkü yıllar sonra yayınlanan *Bilgi Sorunu* (1956) adlı yapıtında (ki bu yapıtta bilgi sorununu tıpkı bir gündelik dil felsefecisi gibi tartışır), bir önermeyi bilmenin o önermeden emin olmaktan daha öte bir bilişsel durum olup olmadığını sorguladığı bölümlerde, yıllar önce aynı oturumda konuştuğu Austin'in görüşlerine sempatiyle yaklaştığı görülebilir (1956: 12-13). Ayer 1946 sempozyumundaki konuşmasında ise açık bir bilgi tanımı yapmamıştı. Ancak konuşma metni (Ayer 1946) boyunca “hakka sahip olma”, “iyi bir nedene sahip olma”, “gerekçeye sahip olma” gibi pek çok tanıma değinmişti. Yıllar sonra yayınlanan *Bilgi Sorunu* yapıtında ise bir kişinin belirli bir önermeyi bilmesini bu önermeden “emin olmak için hakka sahip olma” biçiminde tanımlamıştı (1956: 34).

O dönemin soruşturmalarını anlamak için gündelik dil felsefesinin dışardan fakat genelde eleştirel bir gözlemcisi olan Popper'ın görüşlerinden de faydalanmanın yararı bulunuyor. Popper daha Viyana Çevresi toplantılarından beri felsefede gerçek sorunlarının olup olmadığı ve (epistemolojinin sorunlarını içerecek şekilde) felsefenin sorunlarının dilbilimsel sorunlara indirgenip indirgenemeyeceği konularında Wittgenstein'la uzlaşmazlık içindeydi. Bu ikilinin bu konularda özellikle 1946 yılında yüz yüze yaptıkları ve hararetle geçen ünlü bir tartışma bulunmaktadır (tartışmayı Popper'ın gözünden okumak için kendi otobiyografisi görülebilir: 1974, s. 98-99). Popper'ın Austin ve Ayer gibi filozoflarla bağlantısına gelince bu iki ismin yukarda ele alınan görüşlerini

paylaştıkları önemli 1946 sempozyumunun bir diğer katılımcısı Popper'dı. Popper bu sempozyumun başka bir oturumunda mantık ve aritmetik kalkülüslerinin gerçekliğe neden uygulanabildiği konulu bir konuşma yapmıştı. Dolayısıyla Popper, bu düşünürlerin soruşturmalarından ya konuşma yaptıkları oturumun dinleyicisi olarak ya da sempozyumun *Proceedings of the Aristotelian Society*'de yayınlanan konuşma metinlerini okuyarak haberdar olmuş olmalıdır. Bu örnek bağlantının dışında da Popper'ın İngiliz dil felsefesi ekolüne ilgisi hep yoğun olmuştur (örneğin Popper'ın bu geleneğe yönelik çeşitli eleştirileri için 1974, ss. 99-100 görülebilir). Sonuç olarak Popper gündelik dil felsefesi bağlantılı filozofların çok yakın bir gözlemcisiydi ve o dönemin epistemolojik soruşturmalarına dair şu eleştirel tespitlerde bulunmuştu:

Epistemoloji sorununa iki taraftan yaklaşılabılır: (1) gündelik veya genel anlamda bilgi sorunu olarak veya (2) bilimsel bilgi sorunu olarak. İlk yaklaşımı destekleyen filozoflar, haklı olarak, bilimsel bilginin ancak genel anlamda bilginin bir uzantısı olduğunu düşünür ve onlar aynı zamanda, yanlış şekilde, bu ikisinden genel anlamda bilgiyi analiz etmenin daha kolay olduğunu düşünür. Bu şekilde bu filozoflar 'yeni idea yolları'nı genel anlamda bilginin formüle edildiği gündelik dilin analiziyle değiştirmeye başladılar. Onlar görmenin veya algının veya bilginin veya inancının analizini 'ben görüyorum', veya 'ben algılıyorum' veya 'ben biliyorum', 'ben inanıyorum', 'ben bunun olası olduğunu savunuyorum' gibi ifadelerin veya belki de 'belki' sözcüğünün analiziyle değiştirmekteler (2002 [1959]: xxi-xxii).

Bütün bunların sonucunda özetle okuyucunun da görebileceği gibi o dönemin epistemolojik soruşturmalarında, "ben biliyorum" gibi önermelerin dilbilimsel analizini yapmaya yönelik bir tartışma zaten sürmekteydi ve bu tartışma literatürüne en başta gündelik dil felsefesi ile bağlantısı veya yakınlığı olan filozoflar kaynaklık etmekteydi. Yani Popper'ın da çok güzel tespit ettiği gibi gündelik dil felsefesi kaynaklı bakış açısı epistemolojik soruşturmalara etki etmeye başlamıştı.

İşte Gettier'in (1963) makalesi tam da böyle bir tartışma literatürünün ardından gelmiştir. Gettier bu makalede Ayer'in "ben biliyorum" önermesine dair tanımını ve (gündelik dil felsefesi yaklaşımından ol-

masa da) Roderick Chisholm'un aynı doğrultudaki tanımını eleştirmişti. Bu eleştiriyi yaparken Gettier, kendinden önceki filozoflardan miras aldığı "ben biliyorum" formülünü, Wittgenstein'in *Tractatus*'ta yaptığına benzer şekilde daha genel bir formülasyon olarak "Ö, p'yi bilir" formülüne çevirmişti. Yani bu makalede konu edilen şey bilgi kavramı değildir. "Bilgi" sözcüğünün *gündelik* anlamında "ben biliyorum" önermesinin anlamıdır, elbette daha genel bir formülasyon altında.

Burada dikkat edilmesi gereken önemli noktalardan biri Gettier'in bu makalede yönelttiği eleştirilerin metodolojik olmamasıdır. Yani onun eleştirdiği şey genel olarak dilbilimsel analizin yanlış olduğu değildir; örneğin Ayer'in analizinin yanlış olduğudur. Bir diğer değişle Gettier bilgi sorununun "ben biliyorum", "Ö, p'yi bilir" gibi önermelerin dilbilimsel analiziyle çözülmeye çalışılmasını eleştirmemiştir. Aksine Gettier kendinden önceki filozofların bilgi soruna yaklaşım tarzını ve soruşturma metodolojisini makalesinde olduğu gibi sürdürmüştür. Böylece Gettier'in (1963) çalışması ve genel olarak Gettier sorunu, analitik felsefenin gündelik dil felsefesi yaklaşımıyla çok ciddi bağlantılara sahiptir. Çünkü doğrudan bu yaklaşımın sürdürülmesinin ürünü olarak çıkmış bir sorundur.

Sonuç olarak Gettier sorunu bağlamında analitik epistemolojinin karşılaştığı metafelsefi sorun kavram analizine, düşünce deneylerine ve sezgiye başvuru gibi yanlış ifade edilmiş veya yüzeysel sorunlar değildir. Aslında sorun en genel çerçevede gündelik dil felsefesi bağlantılı filozoflardan miras kalan bakış açısının ve soruşturma metodolojisinin analitik epistemolojiyi etkisi altına alması sorunu olarak ifade edilebilir. Gettier sorununun asıl metafelsefi önemi, epistemolojik soruşturmalarda gördüğü yoğun ilgi sonucu, Popper'ın zaten Gettier (1963)'ten önce tespit etmiş olduğu bu etkinin güçlenmesini sağlamış olmasıdır.

Bu çalışmanın birinci bölümünde incelenen metafelsefi tartışmaları ve görüşleri de bu etkinin sonucunda ortaya çıkan tartışmalar olarak değerlendirmek doğru olacaktır. Bir örnek olarak Otávio Bueno'nun epistemoloji ile bilim felsefesi arasında yaptığı ayırım bu çerçevede yeniden ele alınabilir. Hatırlanabileceği gibi Bueno, günümüz epistemolojisinin "kavram analizine" daha fazla metodolojik önem vererek bilim

felsefesinden ayrıldığı tespitinde bulunmuş ve bu bağlamda Gettier sorununun önemine vurgu yapmıştı. Bu çalışmada savunduğum bakış açısına göre Bueno'nun söz konusu ayrımı "kavram analizi" ifadesine başvurarak açık kılmaya çalışması yukarda açıklanan kuramsal ve tarihsel gerekçeler nedeniyle bir hatadır. Ancak sorunun adlandırılmasıyla ilgili olan bu konu bir kenara bırakılırsa Bueno'nun tespitleri yine de farklı bir yorum altında çok değerlidir. Gerçekten de 20. yüzyılda "epistemoloji" etiketiyle sunulan çalışmalar, "bilim felsefesi" etiketiyle sunulan çalışmalardan farklı olarak "ben biliyorum" veya genel bir ifadeyle "Ö, p'yi bilir" gibi bir takım önermelerin dilbilimsel analizi sorununa daha fazla ağırlık vermiştir. Yani gündelik dil felsefesinin "epistemoloji" soruşturmalarındaki etkisi "bilim felsefesi" soruşturmalarına göre daha fazla olmuştur.

Yine analitik epistemolojinin çoğunlukla *a priori*, masa başı ve muğlak yöntemlerle iş gördüğü eleştirisi de bu çerçevede yeniden değerlendirilebilir. Birinci bölümden hatırlanabileceği gibi bu eleştiri bağlamında günümüzdeki tartışmalar çoğunlukla kavram analizi, düşünce deneyleri ve sezgi gibi konuları hedef tahtasına yerleştirmiştir. Ancak savunduğum yaklaşıma göre bunlar yanlış hedeflerdir: Çağdaş epistemolojik soruşturmalara masa başı ve muğlak görüntüsü veren şey kavram analizi kullanımı değil; bilginin doğasını gündelik dil felsefesi kaynaklı yöntemlerle, yani "ben biliyorum", "Ö, p'yi bilir" gibi ifadelerin gündelik dil analiziyle anlamaya çalışmaktır.

3. Epistemolojinin Temel Konusundan Sapma Tehlikesi

Ben ise aşağıda bu tartışmalara dair farklı bir bakış açısı önereceğim. Savunacağım bakış açısına göre kavram analizine, düşünce deneylerine ve sezgilere başvuru gibi yanlış ifade edilmiş ve yüzeysel konuları metafelsefi tartışmaların merkezine almak, epistemolojinin karşı karşıya olduğu önemli bir tehlikenin de gözden kaçırılmasına neden olmaktadır. Bu tehlike ise en basit şekliyle gündelik dil felsefesi etkisi altında epistemolojinin temel konusunun değiştirilmesi olarak ifade edilebilir.

Aslında analitik epistemolojinin hakim metodolojisine dair bu türden çekinceler *doğalcı epistemoloji* (İng. *naturalistic epistemology*) savun-

cuları tarafından da bir süredir dile getirilmekteydi. Örneğin bu gelenekten Hilary Kornblith, *bilginin* kendisini soruşturmak yerine bilgi kavramını analiz etmeyi, alüminyum anlamak için alüminyum kavramını soruşturmaya benzetmiş ve ardından epistemolojinin temel konusundan sapması çekincesini şöyle paylaşmıştı:

Benim görüşüme göre bilgi bir doğa fenomenidir ve epistemolojinin temel konusu olan şey de budur –bilgi kavramının kendisi değil ama bilginin kendisidir. (...) Epistemologlar bilginin kendisini çalışmakla ilgilenmelidir. Eğer bunu gündelik bilgi kavramını çalışmakla değiştirirsek, bilgiye sadece dolaylı olarak ulaşırız (...) İnsan bilgisi fenomenini doğal ortamında incelemek ve gündelik kavramların incelemesini bilişsel antropolojiye bırakmak daha iyi olur. Aynı şey elbette gerekçelendirme ve ilgili epistemolojik kavramlar için de söylenebilir. (1995: 242-243)

Bu yaklaşım hakkında bazı karşı argümanlar elbette geliştirilebilir. Örneğin bir malzemeye “alüminyum” terimiyle işaret edebilmek için o malzemenin bazı gerek ve yeter şartlara sahip olması (örneğin atom numarasının 13 olması) gerekir. Aynı şekilde *bilgi* olan bir şeyin de bazı gerek ve yeter şartlara sahip olması gerektiği, gündelik bilgi kavramını soruştururken aslında bu şartların netleştirilmeye çalışıldığı, bu netleştirme çabasında arka planda fiili veya potansiyel bilme veya bilgi örneklerinin zaten soruşturulduğu, dolayısıyla yapılan işin epistemolojinin temel konusunu değiştirmek olmadığı öne sürülebilir. Hatta buna benzer bir savunma Kornblith yukardaki çekincelerini sunmadan yıllar önce yapılmıştı (bkz. Ayer 1956: 25-26).

Önereceğim bakış açısı ise Kornblith’in hassasiyetlerini büyük ölçüde paylaşıyor da konuya farklı bir açıdan yaklaşmaktadır. Her şeyden önce, bir önceki bölümde sıralanan gerekçelerden dolayı, sorunu bir “kavram analizi” sorunu olarak adlandırmak hata olur. Ancak daha önemlisi bu tür dilbilimsel soruşturmaların epistemolojinin temel konusunu değiştirmeye hizmet etmesinin nedeni, epistemolojinin temel konusunun herhangi türde bir bilgi değil, bilimsel bilgi olmasıdır.

Şimdi, aşağıda bu yaklaşımının ayrıntılarını sunacağım. Bu sunuşu ise çoğunlukla Popperci bir çerçevede gerçekleştireceğim. Bu seçimin bazı nedenleri bulunmaktadır. Birincisi Karl Popper, bir önceki bölümde de görülebileceği gibi, gündelik dil felsefesi kaynaklı bakış açısı

ve yöntemlerin epistemolojik soruşturmalara etki etmeye başladığını daha Gettier sorunu ortaya çıkmadan önce dahi tespit edebilmiş bir düşünürdü. Ancak Popper bununla kalmamış ve böyle bir yönelişin beraberinde getirebileceği konu değişimi tehlikesini de ilk fark eden düşünürlerden olmuştu. Dahası bu tehlike konusunda çeşitli uyarılarda bulunmuştu. Ancak onun uyarıları günümüz metafelsefesinde yeterince dikkate alınmamıştır. Bu nedenle aşağıda Popper'ın özgün yaklaşımı kendi katkılarımla birleştirerek konu değişimi sorununu belirginleştirmeye çalışacağım.

Burada işaret edilen konu değişimi sorunu kavramak için “ben biliyorum” ya da daha genel bir formülasyon olarak “Ö, p’yi bilir” gibi önermelerin dilbilimsel analizi sorununa geri dönmenin faydası bulunuyor. Öncelikle “ben biliyorum” şeklindeki bir ifadenin anlamının, bu ifadeyi kullanan kişinin niteliklerine ve ifadenin öne sürüldüğü koşullara göre değişebileceğini göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Örneğin bu ifadeyi, bir bilim insanının veya bilim uzmanının kullanması ile gündelik yaşamdaki herhangi bir kişinin kullanması arasında bazı farklılıklar vardır. Her şeyden önce bu iki kişinin “bilme” sözcüğü ile ilgili yaşantısı dahi birbirinden farklıdır. Gündelik yaşamdaki bir kişi, içinde yaşadığı dünya ve olgular hakkındaki inançlarını kısmen bir bilim insanınıninkisi kadar rafine olmayan kendi deneyimlerine fakat ağırlıklı olarak başkalarının tanıklığına (İng. *testimony*) dayanarak oluşturur. Örneğin bir kişinin içinde yaşadığı ülkenin başkentinin şu ya da bu olduğuna dair inancından, suyun normal şartlar altında yüz santigrat derecede kaynadığına dair inancına kadar dair en sıradan/gündelik inançları bile, kendisi o ülkenin yasalarını doğrudan okumadığı veya ilgili testi kendisi yapmadığı sürece başkalarının tanıklığına dayanır. Bir kişinin tanıklık kaynakları ailesi, öğretmenleri, yakın çevresi, okuduğu kitaplar, dergiler, kitle iletişim araçları, bilim insanları veya başka kaynaklar olabilir. Dolayısıyla gündelik yaşamdaki bir kişi, içinde yaşadığı dünya ve olgulara dair bir önerme için “ben biliyorum” ifadesini kullandığı durumların çoğunda, inancını dayandığı tanıklık kaynağının güvenilirliğini gerçekleştirmek zorunda kalır.

Bir bilim insanı ise her şeyden önce bir yöntem insanıdır. Bilim insanı uzmanlık alanına giren bir önermeyi “bildiğini” öne sürdüğünde, bir

kuramı ve mantıksal sonuçlarını değerlendirme, bir tahmin oluşturma, o tahmini sınamak için veri toplama ve verileri değerlendirme gibi çok çeşitli süreçlerde kullandığı *yöntemleri* gerekçelendirmek zorunda kalır. Onun bir kanaatini/inancını muhafaza etme ve terk etme süreçleri şöyle dursun, en başta o kanaatini/inancını oluşturma süreçleri bile gündelik yaşamın içinden kişilerin inanç oluşturma dinamiklerinden farklıdır ve daha karmaşıktır. Elbette bilim insanları da başkalarının bilimsel araştırmalarına, dolayısıyla başkalarının bilimsel tanıklığına dayanarak kanaat oluşturabilir. Ancak bu tanıklık kaynağının gerekçelendirilmesinin gerektiği durumlarda gerekçelendirilmesi gereken asıl şey tanıklık kaynağı olan kişinin güvenilirliği değil, kullandığı yöntemin güvenilirliğidir.

Sonuç olarak bir bilim insanının dünya ve olgular hakkında bir önermeyi “bildiğini” iddia etmesiyle gündelik yaşamdaki bir insanın bunu yapması arasında pek çok farklılık vardır. Bu farklılıklara daha önceden Karl Popper da işaret ederek şu tespitlerini paylaşmıştı:

(...) bilim insanları sıklıkla varsayımlarının doğru olduğunu veya onları ‘bilgi’ sözcüğünün öznel anlamında ‘bildiklerini’ veya onlara inandıklarını öne sürmezler. Her ne kadar genel olarak bildiklerini iddia etmeseler de, araştırma programlarını geliştirirken neyin verimli olup neyin verimli olmadığı ve hangi araştırma yolunun (...) nesnel bilgi dünyasında daha ileri sonuçlar vaat ettiği hakkındaki tahminlere dayanarak hareket ederler (1972: 111).

Devam etmeden önce kimin gündelik yaşamdaki bir insan olduğu ile kimin bir bilim insanı olduğunun, ele alınan önermenin içeriğine göre değiştiğini not gerekiyor. Örneğin dünyanın, güneş sisteminin ve evrenin yaşının şu ya da bu olduğu bilgisi konusunda bir tıp bilimcisi gündelik yaşamdaki bir insandan farksızdır ve bu konulardaki “ben biliyorum” iddiası nihai olarak bu konularda uzmanlaşan bilim insanlarının tanıklığına dayanır. Diğer taraftan belirli bir hastalığa dair belirtilerin veya teşhis ve tedavi yollarının ne olduğu bilgisi hakkında bir gökbilimci gündelik yaşamdaki bir insandan farksızdır ve bu konudaki kanaatleri nihai olarak ilgili konular hakkında çalışan tıp bilimcilerinin tanıklığına dayanır.

Belki de gündelik yaşamdaki insanın bilgisi ile bilim insanlarının

(elbette bilimsel süreç sonucunda oluşan) bilgisi arasında ciddi fenomenolojik farklılıklar görülmediğinden olacak, çeşitli dillerde “bilme” ve “bilgi” gibi sözcükler hem gündelik insanın durumları hem de bilim insanlarının bilimsel süreç sonucunda oluşan durumları hakkında kullanılmaktadır. Ancak bu olgu, bu iki bilgi türü arasındaki farklılığı örtmez. Hatta bu farklılık dilde bile kendini gösterir. Örneğin yine Popper’ın verdiği güzel örneklerle (1972: 110) işaret ettiği gibi aşağıdaki önermelerde “bilgi” ve “bilme” sözcükleri çok farklı anlamlar kazanmıştır:

1) Beni kışkırtmaya çalıştığını biliyorum ama olmayacağım.

2) Bu tezi bilgiye orijinal ve önemli bir katkı olarak tasdik ediyorum (bilgiye katkı).

Birinci örnekteki “bilir” sözcüğü, gündelik yaşamdaki herhangi bir kişinin (bu kişinin adı John, Smith ya da Brown olabilir) bir önerme karşısındaki belirli bir bilinç durumu veya belirli bir şekilde tepki gösterme eğilimine işaret eder. Bu anlamda bilginin temel özelliklerinden biri, gündelik dilde “bilgi” veya “bilir” gibi sözcüklerin kullanıldığı önermelerin çoğunda bu sözcüklerin yaygın şekilde bu anlamda kullanılmasıdır. Hatta bu kullanım yoğunluğu nedeniyle bu anlamdaki bilginin, “bilgi” veya “bilir” gibi sözcüklerin “genel anlamını” da oluşturduğunu söyleyebiliriz. Ancak buradaki “genel” sözcüğü, bu sözcüklerin kullanıldığı durumların hepsinde ortak olan bir noktayı işaret etmez. Daha çok bu sözcüklerin bu türde kullanımın istatistiksel yaygınlığına işaret etmektedir. Karl Popper da bu sözcüklerin gündelik dilde bu anlamda kullanımın yaygınlığı nedeniyle bu bilgi türünden bazı yerlerde *gündelik* veya *genel/yaygın* anlamda (İng. *common-sense*) bilgi olarak söz etmiştir (2002 [1959], xxi).

Bu anlamdaki bilgi türüne dair bir başka önemli nokta ise dikkat edilirse bunun nihai olarak bir bilen öznenin öznel bilgisi olmasıdır. Yani bu bilgi türü bir kişinin öznel inançlarına atfedilen bir pozitif epistemik statüdür. Bu nedenle Karl Popper bu anlamdaki bilgiye *öznel anlamda bilgi* veya *düşünce* adını da vermiştir (1972: 108). Bu bilgi türüyle ilgili işaret edilmesi gereken son bir nokta, gündelik dil felsefesi etkisi altında analitik epistemolojinin gündemini eskiden beri meşgul eden bilgi türünün tam da bu bilgi türü olmasıdır.

İkinci önermedeki “bilgi” sözcüğü ise elbette bilimsel bilgi anlamında kullanılmıştır. Popper da bu bilgi türü hakkında konuşmak için çoğu zaman “bilimsel bilgi” ifadesini kullanır. Diğer taraftan Popper, bilimsel bilginin en temel özelliğinin nesnellik olduğunu düşündüğü için bu bilgi türünden *nesnel anlamda bilgi* veya *düşünce* olarak da söz etmiştir. Burada Popper’ın “nesnellik” sözcüğü ile vurgulamaya çalıştığı noktalardan biri, bilimsel bilginin bir bilen öznenin öznel bilgisi olmamasıdır. Yani bu bilgi türü herhangi bir kişinin belirli bir öznel bilinç durumu veya tepki gösterme eğilimi veya bir takım inançlarına atfedilecek bir pozitif epistemik statü değildir. Bilimsel/nesnel bilgi ona inanan veya onu bilen bir “bilici” veya “bilen özne” olmadan da bilgi statüsündedir (1972: 108, 109). Dolayısıyla bilimsel bilgi bir kişinin “ben biliyorum” şeklindeki iddiasından veya inançlarından tamamen bağımsız şekilde bilgidir. Popper’ın da belirttiği gibi:

(...) bilimsel bilgi, ‘ben biliyorum’ [ifadesindeki] sözcüklerin gündelik anlamındaki bilgi değildir. ‘Ben biliyorum’ anlamındaki bilgi (...) öznel dünyasına aitken, bilimsel bilgi (...) nesnel kuramların, nesnel sorunların ve nesnel argümanların dünyasına aittir” (1972: 108).

Yine aynı nedenle bu bilgi türünün oluşumu da doğası da “ben biliyorum” ya da “Ö, p’yi bilir” gibi önermelerin analiziyle açığa çıkarılamaz. Bilimsel bilginin oluşumunu ve doğasını anlamak, gündelik dil analizini epistemolojik sorunlara uygulamaktan farklı bir metodolojiyi gerektirir.

Peki, epistemolojinin temel konusu bu iki bilgi türünden hangisidir? Şimdi, felsefe tarihi incelendiğinde epistemolojik soruşturmaların baskın şekilde bilimsel/nesnel bilgiye yönelmiş olduğu gerçeği birkaç önemli örnekle bile kolayca gösterilebilir. Aristoteles’in epistemolojinin genel sorunları hakkındaki görüşlerini en derli toplu şekilde bulabileceğimiz yapıtlarından *İkinci Çözümlemeler* yapıtı, Ali Houshiary tarafından yapılan Türkçe çevirisinde Saffet Babür’ün de belirttiği gibi “ilk meta-bilgi kuramı” olduğu için ilk epistemoloji yapıtı sayılabilir ve bu yapıt, gündelik ve yaygın anlamda bilgiyi değil, en temelde matematikten, optiğe, fiziğe, tıp bilimlerine ve gökbilime kadar çok geniş bir düzlemde bilimsel bilgiyi konu eder. René Descartes, epistemolojik programının nihai amacının bilimi temellendirmek olduğunu daha birinci

meditasyonunun başında gösterir (1996: 12). David Hume'un tümevarım sorununun gerçek tarihsel önemi ancak Galileo Galilei'nin öncülüğünü yapıp Isaac Newton'a miras bıraktığı bilim anlayışı göz önünde bulundurulduğunda açığa çıkar. Kant'ın saf akla dair en önemli soru olarak değerlendirdiği "sentetik *a priori* yargılar nasıl mümkündür?" sorusu aslında kendi terminolojisinde (aritmetik, geometri ve doğa biliminin "il-kelerini" de içerecek şekilde) bilimin nasıl mümkün olduğunu sorar. Bu örneklerin sayısı kolayca arttırılabilir. Ancak özetle felsefe tarihi boyunca büyük filozofların en önemli argümanları nihai olarak ve baskın şekilde içinde yaşadığımız dünya ve olgular hakkında bilimsel/nesnel bilgimiz olmuştur.

Platon'un ilk bakışta bu genel tabloya uymayan bir istisna olarak görülmesi mümkündür. Gettier'in kendisi de (1963) çalışmasının birinci dipnotunda (1) Platon'un "gerekçeli doğru inanç" tanımına benzer bir tanımı kabul ettiğini öne sürer. Bu iddia (2) Platon'un bilgiyi "doğru inanca ek bir gerek şart" olarak kabul ettiği gibi iddiayı da varsayar. Eğer bu iddia doğru olsaydı Platon'un "bilgi" sözcüğünün gündelik/özel anlamda bilgiyi konu ettiğini kabul etmek gerekirdi. Ancak bu konu hızla hüküm verilebilir bir konu değildir. Örneğin Platon'un *Menon* diyalogunda verdiği tanımın gerçekten "gerekçeli doğru inanç" tanımı ile eş-değer bir tanım olup olmadığı, hatta Platon'un bilgiyi "doğru inanca ek bir gerek şart" olarak kabul edip etmediği, dahası "doğru inancı" gerçekten bir gerek şart olarak kabul edip etmediği, verdiği tanımda anahtar öneme sahip bir ifade olan *aitias logismos* ifadesinin günümüz dillerine nasıl çevrilmesi ve nasıl anlaşılması gerektiği, Platon'un bilgi tanımının yine onun *bölünmüş çizgi analojisi*, *iki dünya görüşü* ve diğer düşünceleriyle bir arada değerlendirilip değerlendirilemeyeceği, bu bağlamda algılanır dünya durumları hakkındaki inançların bilgi statüsü kazanıp kazanamayacağı gibi pek çok husus bugün henüz açıklığa kavuşturulmamış ve günümüzde bu çalışmada ele alınamayacak kadar büyük bir tartışma literatürünün konusu olmuştur. Özetle Platon'un epistemolojisi hakkında kesin bir hükme varmadan önce, onun epistemolojisinin günümüzde en fazla tartışmaya konu olan epistemolojilerden biri olduğunu ve bu tartışmaların, Platon'un epistemolojisinin çağdaş analitik epistemolojinin terminolojik çerçevesiyle ne kadar bağdaştırılabileceği

gibi bir sorunu da ortaya çıkardığını not etmek gerekmektedir (Böyle bir bağdaştırmanın yapılabileceğini öne süren güncel bir örnek için Fine, 2021: 63-93, yapılamayacağını öne süren bir örnek için Gerson, 2009: 27-61 görülebilir).

Karl Popper'ın kendisi ise epistemolojinin temel konusunun bilimsel/nesnel bilgi olduğu iddiası için tarihsel gerekçeye ek bir gerekçe daha gösterir:

Epistemolojinin merkezi sorunu her zaman bilginin oluşumu sorunu olmuştur ve hala öyledir. Bilginin oluşumu ise en iyi şekilde bilimsel bilginin gelişiminin incelenmesiyle incelenebilir” (2002 [1959]: xix).

Çünkü:

(...) genel anlamda bilginin oluşumunun en önemli yolu, tam olarak, bilimsel bilgiye dönüşmektir. Ayrıca, bilimsel bilginin oluşumun, bilginin oluşumunun en önemli ve ilginç hali olduğu açık görünmektedir (2002 [1959]: xxii).

Popper bu konuda haklıdır. En basitinden matematiğe dair epistemolojik sorunları çözmeye bir kişi küme kuramındaki, matematiksel mantıktaki ve geometrideki gelişmeleri göz önünde bulundurmadan çözümler üretebileceğini nasıl iddia edebilir? Aynı durum içinde yaşadığımız dünya ve olgular hakkındaki genel bilgilerimiz açısından da geçerlidir. Bugün dahi insanoğlunun içinde yaşadığı evren ve olgular hakkında en ilginç ve önemli bilgileri, bilimin geniş sahası içinden, yani fizikten, biyolojiden, istatistikten, tıp bilimlerinden vb. sağlanmaktadır. Ben bu bağlamda son yıllarda epistemolojik soruşturmalar açısından da çok değerli gördüğüm üç önemli gelişmeye işaret etmek istiyorum. Bunlardan birincisi uluslararası *Ligo Bilimsel İşbirliği* ve *Virgo İşbirliği* tarafından iki karadeliğin birleşmesi esnasında oluşan kütleçekimsel dalgalanmanın Eylül 2015'te gözlemlenmesi olayıdır (Ligo & Virgo 2016). İkincisi Ağustos 2017'de aynı bilimsel işbirliğinin iki nötron yıldızının birleşmesi esnasında oluşan kütleçekimsel dalgalanmayı gözlemlemesi olayıdır (Ligo & Virgo 2017). Üçüncüsü ise *Olay Ufku Teleskopu İşbirliği* (O.U.T.İ.) tarafından bir karadeliğin ilk defa fotoğraflanması ve bulguların Nisan 2019'da dünya ile paylaşılması olayıdır (O.U.T.İ. 2019a, O.U.T.İ. 2019b). Bu çalışmalar spontane şekilde yapılmış değildir. Keşif

ve test aşamasından önce bilimsel tartışmalar içerisinde tespit edilen bir takım gereklilikler ve oluşturulan hipotezler bu tür çalışmaların yapılmasına öncülük etmektedir ve içinde yaşadığımız evren hakkındaki eksik parçaları tamamlamaya hizmet eden bu önemli gelişmeler, yalnızca astronomi ve astrofizik açısından değil, epistemoloji açısından da çok değerlidir. Çünkü bu tür örnekler gerekçelendirmenin ve bilginin kaynağı tartışmalarından bugün “bilim felsefesi” etiketi altında tartışılan gerçekçilik/karşı-gerçekçilik tartışmalarına ve her şeyden önce bilginin nasıl olduğu soruna kadar pek çok görüşün yeniden değerlendirilmesini gerektiren önemli gelişmelerdir. Antik Çağ’dan Kant’a kadar büyük filozofların nihai olarak ilgisini çeken bilgi örnekleri de tam da bu tür bilgi örnekleri olmuştur ve bu tür gelişmelerin bilgi dünyamıza nasıl girdiği, daha özelde ne türden bir bilimsel tartışma ve süreç sonucunda bilgi statüsü kazandıkları dikkatlice incelenmeden insan bilgisinin nasıl olduğu ve doğası nasıl anlaşılabilir?

Burada şunu belirtmek gerekiyor ki epistemolojinin temel konusunun bilimsel/nesnel anlamda bilgi olduğunu öne sürmek, elbette gündelik/öznel anlamda ya da “bilgi”, “bilir” gibi sözcüklerin bu yönde kullanım sıklığından dolayı genel/yaygın anlamda bilginin analizinin önemsiz bir çaba olduğunu öne sürmek anlamına gelmez. Çünkü her durumda, dolayısıyla gündelik yaşamda da hatalardan kaçınmayı, doğruya ulaşmayı, kısacası rasyonel şekilde inanmayı ve eylemeyi tercih ederiz. Dolayısıyla gündelik inançlarımızın eleştirisini yapmak, bunların hangi gerek ve yeter şartlar altında sözcüğün gündelik anlamında bilgi sayılabileceğini sorgulamak ve böyle bir bilginin oluşumunda bilenin rolünü sorgulamak önemlidir. Ancak gerçekte bu soruşturma, epistemoloji içinde en fazla gündelik anlamda veya öznel bilginin analizi olarak sınıflandırılabilir bir alt konudan ibarettir. Olanca epistemolojik soruşturmaları bu bilgi türünü analiz etmekle sınırlandırmak ise başta bilimsel bilgi olmak üzere insan bilgisinin oluşumunun ve doğasının anlaşılmasına yol açar. Tam da bu tür nedenlerle Popper, daha Gettier sorununu ortaya çıkmadan önce dahi şu uyarıda bulunmuştu:

Bilimsel bilginin yalnızca gündelik bilginin ya da genel/yaygın anlamda bilginin bir gelişimi olduğu konusuna katılsam da, epistemolojinin en

önemli ve en heyecan verici sorunlarının, kendilerini gündelik veya genel/yaygın anlamda bilgi veya gündelik dildeki formülasyonu ile sınırlayan kişilere tamamen görünmez kalmak zorunda olduğunu öne sürüyorum” (2002 [1959]: xxii).

Popper bu eleştirileri ve uyarıları yaparken Wittgenstein ve çok büyük olasılıkla Austin ve Ayer gibi analitik gelenekten filozofların “ben biliyorum” önermesi etrafında yaptıkları soruşturmaları göz önünde bulundurmaktaydı. Ancak aynı eleştiriler bu düşünürlerin bilgi soruna bakış açısını devralan Gettier’in (1963) çalışması için de yöneltilebilir. Gettier’in (1963) çalışması, bir önceki bölümde de belirtildiği gibi, kendinden önceki “ben biliyorum” formülasyonunu “Ö, p’yi bilir” gibi daha genel bir formülasyona çevirmiş ve ardından herhangi bir bilen öznenin, bilimsel tartışmalardan ve süreçlerden bağımsız olarak, herhangi bir gündelik olguya dair inancının hangi şartlar altında sözcüğün gündelik anlamında bilgi olduğu (daha doğrusu olmadığı) konusu etrafında iki farklı örnek ortaya koymuştur. Bu bakımdan Gettier sorunu bilimsel/nesnel bilginin analizi değil, gündelik veya öznel anlamda bilginin analizi sorunudur. Aynı şekilde bu soruna bir çözüm üretme gayesiyle oluşan Gettieroloji literatürü de çoğunlukla aynı sorunu paylaşmaktadır. Bu bağlamda Michael Clark (1963), Keith Lehrer ve Thomas Paxson, Jr. (1969), Alvin I. Goldman (1967), Fred Drestke (1971) gibi erken çözüm denemeleri başta olmak üzere günümüzde ünlenmiş ve ünlenmemiş pek çok yanıt denemesi yeniden göz önünde bulundurulabilir. Hatta günümüz epistemolojisinin önemli kırılmalarından *epistemik içselcilik/dışsalcilık* tartışması bile “bilgi” veya “bilir” gibi sözcüklerin gündelik anlamındaki bilginin oluşumunda bilen rolünün ne olduğu hakkındadır ve tartışma doğrudan gündelik/öznel anlamda bilginin analizi ile ilgilidir. Sonuç olarak, sorunu biraz basite indirgeyerek ve hatta Popper’in özgün yaklaşımından da bir miktar sapma pahasına denebilir ki bu soruşturmalar “John” gibi herhangi bir öznenin “Smith’in bir Ford sahibi olduğunu” bilmesinin ne demek olduğu sorunu hakkında bir çözüm önerdiğinden veya geliştirilebilecek bir potansiyel çözüme önyak olabileceğinden dolayı çok değerlidir. Ancak örneğin bilim insanı Stephen Hawking’in “ışığın kütle çekimine maruz kaldığında kırıl-

lacağını” bilmesinin ne demek olduğu sorunu hakkında bir ipucu sağlamaz ki Popperci yaklaşıma göre bu kırımla, buna inanan bir öznenin bağımsız olarak da bilgisidir.

Bütün bunların sonucunda günümüz analitik epistemolojisi açısından iki sonuç çıkmaktadır. Birinci sonuç epistemoloji ve bilim felsefesi arasında gerçek bir ayrım varmış ve bilimdeki gelişmeler ile bilimsel bilgiyi tartışmak, tarihsel pratikle tezat şekilde epistemolojinin konu alanının dışındaymış gibi bir görüntünün ortaya çıkmasıdır (Bueno’nun tespitleri bu bağlamda tekrar hatırlanabilir). İkinci sonuç ise epistemolojinin temel konusunun saptırılarak gündelik/özel anlamda bilgiyle değişmesidir. Bugün bilgi sorununu farkında olarak veya olmadan, gündelik dil felsefesi kaynaklı formülasyonlarla ve bakış açısıyla soruşturmayı epistemolojinin merkezi sorunu haline getirmek ise tam da bu konu değişimine hizmet etmektedir. Günümüz analitik epistemolojisine dair temel metafelsefi sorunu kavram analizi, düşünce deneyleri ve sezgi kullanımı gibi konulara indirgemek ise hem hatalı olur hem de bu derin sorunun gölgelenmesine yol açar.

Sonuç

Sonuç olarak bu çalışmada analitik gelenekteki çağdaş epistemolojik soruşturmalarda geniş bir yer işgal etmiş Gettier sorunu, Gettieroloji literatürü ve bu literatürün metafelsefi tartışmalara yansımaları kısaca özetlenmiş ve Popperci bir çerçeveden değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme ile gösterilmeye çalışılan ilk sonuç Gettier sorununun metafelsefede hatalı şekilde yorumlanmış olmasıdır. Bu sorun sıkça varsayılanın aksine bir kavram analizi sorunu değildir. Bilgi soruna gündelik dil felsefesinden miras kalan bakış açısıyla yaklaşmaktan doğan bir dil analizi sorunudur. İkinci sonuç ise gündelik dil felsefesi kaynaklı bakış açısını epistemolojik sorunlara uygulamanın, epistemolojisinin temel konusunun değişmesi gibi bir tehlikeyi beraberinde getirmesidir. Bu tehlike çağdaş analitik epistemolojinin karşı karşıya olduğu temel sorundur. Bu çerçevede günümüz analitik epistemolojisine dair metafelsefi sorunları çözmek için Karl Popper’ın göz önünde bulundurulmamış veya yeterince dikkate alınmamış şu uyarısının günümüzde tekrar hatırlanması önemlidir:

(...) epistemoloji ile ilgili olan şey bilimsel sorun ve sorun durumlarının, bilimsel varsayımların (...), bilimsel tartışmaların, eleştirel argümanların ve argümanlarda kanıtların oynadığı rolün ve bu nedenle bilimsel dergi ve kitapların, deneylerin ve onların bilimsel argümanlarda değerlendirilme biçiminin incelenmesidir; veya kısaca büyük ölçüde otonom olan (...) nesnel bilgi dünyasının incelenmesi epistemoloji için belirleyici bir önemdedir” (1972: 111).

Bu uyarıyı hatırlamak analitik epistemolojiye yöneltilen masa başı ve muğlak metodoloji eleştirisinin aşılmasını da sağlar. Çünkü soruşturmalarını bu çerçevede sürdüren bir kişi, epistemolojinin sorunlarına dair öne sürdüğü çözüm önerileri için en az bir tarihçininki kadar empirik dayanaklar bulur. Ek olarak bu uyarıyı hatırlamak, başlangıcından beri “bilimle uyumlu felsefe” iddiası taşıyan analitik metafelsefe söylemiyle de tutarlıdır.

Kaynaklar

- Austin, J. L. (1946). Other Minds. *Proceedings of the Aristotelian Society*, Supplementary Volumes, 20, 148-188.
- Ayer, A. J. (1946). Other Minds. *Proceedings of the Aristotelian Society*, Supplementary Volumes, 20, 188-197.
- Ayer, A. J. (1952)[1946]. *Language, Truth and Logic*. New York: Dover Publications, Inc.
- Ayer, A. J. (1956). *The Problem of Knowledge*. London: Macmillan and Company Limited.
- Babür, S. (2005). İkinci Çözümlemeler ya da İlk Bilgi-Kuramı Kitabı. Aristoteles. *İkinci Çözümlemeler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bealer, G. (2000). A Theory of the A Priori. *Pacific Philosophical Quarterly*, 81, 1-30.
- Beaney, M. (2008). Analysis. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. (Summer 2018 Edition), Edward N. Zalta (ed.), <https://plato.stanford.edu/archives/sum2018/entries/analysis/>
- Bueno, O. (2016). Epistemology and Philosophy of Science. *The Oxford Handbook of Philosophy of Science*. (Ed. Paul Humphreys). New York: Oxford University Press, 233-251.

- Carnap, R. (1935). *Philosophy and Logical Syntax*. London: Kegan Paul, Trench, Trubner and Co., Ltd.,
- Carnap, R. (2001)[1934]. *The Logical Syntax of Language*. London: Routledge.
- Clark, M. (1963). Knowledge and Grounds: A Comment on Mr. Gettier's Paper. *Analysis*, 24 (2), 46-48.
- DePaul, M. R. & Ramsey, W. (eds.) (1998). *Rethinking Intuition: The Psychology of Intuition and Its Role in Philosophical Inquiry*. Lanham: Rowman and Littlefield
- Descartes, R. (1996). *Meditations on First Philosophy: With Selections from the Objectives and Replies*. (Trans. John Cottingham), Cambridge: Cambridge University Press.
- Devitt, M. (2011). No Place for A Priori. (Eds. M, J, Schaffer & M, L, Veber). *What Place for the A priori?*. Chicago: Open Court Publishing, 9-32.
- Dretske, F. (1971). Conclusive Reasons. *Australasian Journal of Philosophy*, 49 (1), 1-22.
- Frege, G. (2007). *Aritmetiğin Temelleri*. (Çev. B. Gözkan), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Fine, G. (2021). *Essays in Ancient Epistemology*. Oxford & New York: Oxford University Press.
- Gettier, E. L. (1963). Is Justified True Belief Knowledge? *Analysis*, 23 (6), 121-123.
- Gerson, L. P. (2009). *Ancient Epistemology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goldman, A. I. (1967). A Causal Theory of Knowing. *The Journal of Philosophy*, 64 (12), 357-372.
- Hetherington, S. (2019). Gettier Problems. *The Internet Encyclopedia of Philosophy*, , <https://www.iep.utm.edu/gettier/>
- Hume, D. (1976). *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine bir Soruşturma*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Kornblith, H. (1995). Naturalistic Epistemology and Its Critics. *Philosophical Topics*, 23 (1), 237-255.
- Lehrer, K. & Paxson, Jr., T. (1969). Knowledge: Undeclared Justified True Belief. *The Journal of Philosophy*, 66 (8), 225-237.
- Lapointe, S. (2011). *Bolzano's Theoretical Philosophy: An Introduction*. New York: Palgrave Macmillan.

- LIGO Scientific Collaboration & Virgo Collaboration (2016). Observation of Gravitational Waves from a Binary Black Hole Merger. *Physical Review Letters*, 116 (6), 061102-1 - 061102-16.
- LIGO Scientific Collaboration & Virgo Collaboration (2017). GW170817: Observation of Gravitational Waves from a Binary Neutron Star Inspiral. *Physical Review Letters*, 119 (16), 161101-1 - 161101-18.
- Lycan, W. (2000). *Philosophy of Language: A Contemporary Introduction*. London & New York: Routledge.
- Milkov, N. (2003). *A Hundred Years of English Philosophy*. Dordrecht: Springer Science+Business Media
- Morris, M. (2007). *An Introduction to the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- O.U.T.İ. (2019a). Press Release (April 10, 2019): Astronomers Capture First Image of a Black Hole. <https://eventhorizontelescope.org/press-release-april-10-2019-astronomers-capture-first-image-black-hole>.
- O.U.T.İ. (2019b). *The Astrophysical Journal Letters*. 875 (1). <https://iopscience.iop.org/issue/2041-8205/875/1>.
- Popper, K. (2002) [1959]. *The Logic of Scientific Discovery*. London & New York: Routledge.
- Popper, K. (1972). Epistemology Without a Knowing Subject. *Objective Knowledge: An Evolutionary Approach*. Oxford: Clarendon Press, 106-152.
- Popper, K. (1974). Intellectual Autobiography. *The Philosophy of Karl Popper*. (Ed. Paul Arthur Schilpp). La Salle, Illinois: Open Court Publishing Co., 3-181.
- Quine, W. V. O. (1951). Two Dogmas of Empiricism. *The Philosophical Review*, 60 (1), 20-43.
- Quine, W. V. O. (1981). *Five Milestones of Empiricism. Theories and Things*. Cambridge: Harvard University Press.
- Russell, Bertrand. (2001) [1912]. *The Problems of Philosophy*. Oxford & New York: Oxford University Press.
- Tümkeya, S. (2021). Analitik Felsefe Neden Natüralizme Karşıdır? *Kaygı*, 20 (1), 289-305
- Williamson, T. (2007). *The Philosophy of Philosophy*. Oxford: Blackwell.

- Wittgenstein, L. (2008). *Tractatus Logico-Philosophicus*. (Çev. O. Aruoba). İstanbul: Metis Yayınları.
- Wittgenstein, L. (2009) [1953]. *Philosophical Investigations*. (Trans. G. E. M. Anscombe, P. M. S. Hacker, J. Schulte), Wiley-Blackwell.
- Wittgenstein, L. (1969) *On Certainty*. (Trans. G.E.M. Anscombe & D. Paul), Blackwell, Oxford.

Öz: Analitik epistemolojinin merkezi bir sorunu haline gelen “Gettier sorunu” sadece epistemolojik bir sorun olmakla kalmamıştır. Bu sorun sıklıkla bir “kavram analizi” sorunu olarak formüle edildiğinden önemli bir metafelsefi soruna da dönüşmüştür. Böylece bugün çağdaş analitik felsefe, Gettier sorunu bağlamında biri epistemoloji içi bir kriz, diğeri metodolojik temellendirme krizi ve bir diğeri analitik felsefenin kimliği krizi olmak üzere üç kriz veya tartışma konusuna tanıklık etmektedir. Bu çalışmada söz konusu tartışmalara dair iki görüş savunulmaktadır. Birincisi yaygın kanaatin aksine Gettier sorunu bir kavram analizi sorunu değildir. Bu yaygın kanaat analitik felsefenin gelişimini doğru yorumlayamaktan doğan bir yanılgıdır. İkincisi Gettier sorununa kaynaklık eden yöntem, içinde “bilir”, “bilgi”, “inanç” ve ilgili terimleri içeren önermelerin dilbilimsel analize tabi tutulmasını teklif eden gündelik dil felsefesi yaklaşımının sürdürülmesinden başka bir şey değildir. Ancak, Karl Popper’ın da uzun zaman önce uyardığı gibi, gündelik dil felsefesi yaklaşımını epistemolojik sorunlara uygulamadaki temel sıkıntı, epistemolojinin ana konusundan bir sapmaya yol açmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Kavram analizi, metafelsefe, analitik felsefe, Gettier sorunu, gündelik dil felsefesi.

